Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

H O C E S T E N I M C O R P U S M E U M

- en lignelse om den katolske messe
og civilisationsprocessen

Geert Egger
Danmarks Lærerhøjskole
1985

Til trykning i "Stofskifte" nr. 12, 1985

H O C E S T E N I M C O R P U S M E U M

- en lignelse om den katolske messe og civilisationsprocessen

Geert Egger
Danmarks Lærerhøjskole
1985

Til trykning i "Stofskifte" nr. 12, 1985

Bredgade i København, en søndag morgen i september. Klokken er henad 10 og hernede ved Esplanaden ligger gaden endnu stille hen. Jeg er kommet vandrende med en lille notesblok og et bestemt sigte. I løbet af formiddagen skal jeg konfronteres med den vestlige verdens ypperste stykke totalteater og prøve at lodde dybden i dens symbolske iscenesættelser.

INTROITUS

Adgangen er fri. Men det hjælper på anonymiteten og selvsikkerheden, hvis man på forhånd er fortrolig med de uskrevne love: tystheden, den andægtige gang, korsets tegn med vievandet inden for døren, det lille kniks og det sænkede blik på vejen mod siddepladsen. De fleste synes at foretrække pladserne nær midtergangen og døren ud til Bredgade. Jeg også.

Kirkeklokkens kaldende toner glider over i menighedens digitale fanfarer fra armbåndsurene. Orgelet bruser op og koret istemmer indgangshymnen. Præsten skridter værdigt hen ad midtergulvet, klædt i grøn messehagel og fulgt af diakonen med korsstanderen og 3 små ministranter med foldede hænder. Vel oppe ved alteret vender han sig og bestænker menigheden med vievand. Vi bøjer hovederne i andægtighed.

Foran alteret synges Trinbønnen - en bøn til Gud om forbarmelse, syndsforladelse og et evigt liv. Jeg har været heldig idag: messen er af den gode gamle slags, på latin og med gregoriansk sang. Ti gange mere seværdig end de moderne udgaver, som har floreret i de sidste tiår. Det må også være nostalgien, der har trommet så mange mennesker sammen. Hvad andet end en imposant uropførelse ville ellers kunne bringe over 200 mennesker ud af fjerene og ind i katedralen på årets sidste sommersøndag?

Menighedens egen medvirken begynder med Confiteor - jeg bekender. Godt hjulpet på vej af de pro-

fessionelle korsangere, som fra starten har lagt melodien i et sikkert leje. Endnu en syndsbekendelse leder omsider præsten op til alteret, som han kysser og indvier til den forestående hellige handling. Så intoneres messens Indgangsvers, der slutter med Kyrie Eleison - en vekselstemmig anråbelse om forbarmelse. Forbarmelsestemaet spiller videre i Gloria in Excelsis, der igen fører frem til dagens første læsning, Epistlen.

Mellem Epistel og Evangelium synges to af de fire mulige messesange - idag Graduale og Alleluja. Evangelielæsningen består af uddrag fra det Ny Testamente og er nøje afstemt efter kirkedagen og de øvrige læsninger. Den forrettes af diakonen. Præsten afstår derefter fra sin liturgiske ret til at holde en prædiken, måske fordi han er hovedkulds vikar, måske fordi han finder, at den gregorianske messe står sig bedst uden fordanskede formaninger. I det hele taget har Kirken vist aldrig været helt så bidt af forkyndelsen som f.eks protestanterne. De ord, der skal siges, henlægges til skriftemålet.

Lettelsen over den udeladte prædiken er da også tydelig hos menigheden og forløbet glider nu direkte over i Credo - trosbekendelsen, som reciteres i fællesskab på latin.

Så begynder foranstaltningerne til forvandlingen. Brødet og vinen bæres frem, ledsaget af Offertoriumbønnen - en længere anmodning til Gud om at modtage gaverne i den rette ånd. Samtidig går kirketjeneren nu rundt blandt menigheden med en pengepose på en stang og indsamler midler. Ved alteret er præsten begyndt at vaske sine hænder, fordybet i stillebøn. De hårdhudede glider ned på træplankerne foran bænkene og følger knælende med i Præfationen, der er en varierende lovprisnings- og takkebøn, som dog altid sluttes af med det jublende Sanctus - Herrens pris.

Den følgende Canon-del er en række regelsatte bønner omkring selve forvandlingsakten. Bønner, som præsten mestendels læser hen for sig selv med dæmpet stemme. Også forvandlingen af brødet og vinen foregår mere eller mindre skjult uden for menighedens høre- og synsvidde. Den opmærksomme kan dog ane de forløsende konsekrationsord: "Hoc est enim corpus meum". Thi dette er mit legeme. De uopmærksomme mindes om mysteriets indtræden på en mere iørefaldende måde: som ordene er faldet ringer ministranterne med hver deres håndklokke, som udsender en sprød lød, der bringer mindelser om Klokkeblomst's optræden i Walt Disneys Peter Pan.

Elevationen markerer derpå forvandlingens fuldbyrdelse: præsten messer stille hen for sig, hvorpå han med begge hænder fatter om den konsekrerede hostie og løfter den over sit hoved til alles beskuelse. De, der rigtig er inde i de uskrevne love, bøjer deres hoveder i ydmyg tilbedelse.

Messsens sidste højdepunkt starter med Pater Noster. Præsten bryder så hostien og istemmer Agnus Dei - endnu en bøn om forbarmelse. Hans egen kommunion indledes med at han slår sig for brystet og mumler et trefoldigt: "Herre, jeg er ikke værdig til, at du går ind under mit tag, men sig kun ét ord, så bliver min sjæl helbredt". Da han derefter nyder Kristi legeme og blod kan man slutte, at Gud sandsynligvis er forblevet tavs.

Mens præsten både nyder brød og vin begrænser menighedens kommunion sig alene til Kristi legeme, der har form af små runde oblater. Man tager plads ved rækværket foran alteret - eller stiller sig i kø, hvis man var for langsom - hvor præsten så lægger hostien i ens udstrakte hånd til videre selvbesørgelse op i munden. Ved tilbagekomsten til siddepladsen fordyber kommunianterne sig i bøn, mens præsten går i gang med at rense servicet og tørre krummer op. Arbejdet ledsages atter af stillebønner.

Nu er messen stort set spillet igennem. Præsten lukker fortællingen med et kommunionsvers, en slutningsbøn og en sidste velsignelse. Tilsidst skridter hovedpersonerne så ned ad midtergulvet igen og forlader kirkerummet i sluttet trop. Vi andre rejser os i mere adspredt uorden og trækker enkeltvis mod ~~våben~~ våbenhuset. På gaden bliver enkelte stående og udveksler bemærkninger - venter måske på, at præsten får klædt om og kommer frem. Vi andre siver uden ophold ud i den vågnende storby.

Når jeg i det følgende vover at anskue messen som en fortælling, er det fordi, den er opbygget efter den samme narrative struktur, som stort set alle andre fortællinger. Først en forberedelse af scenariet, så en afgørende udløsning af spænding og tilslut en venden-tilbage til "normale"tilstande.

Fra Trinbønnen til og med Credo kan man således tale om en *kollektiv renselsesfase* for både præst og menighed. Fasen er præget af trosbekendelser, syndsbekendelser og opbyggelige læsninger, der allesammen sigter på at berede de tilstedeværende til det forestående forvandlingsmysterium.

Med frembærelsen af brødet og vinen indledes den altafgørende anden fase - *konfrontationens fase*. Præstens stillebønner og menighedens lovprisningshymner fører alle frem til de mystiske forvandlingsord, som med ét slag forandrer brødet og vinen fra et jordisk offer til en himmelsk nådegave. Den evige magts sejr over forgængeligheden fuldbyrdes med Elevationen, hvor Kristi legeme løftes op til alles beskuelse og tilbedelse.

Resten af messen - fra Pater Noster til den sidste velsignelse - fungerer som en tredje *forbrødringsfase*, hvor menigheden via kommunionen kommer overens med det guddommelige og som benådede personer omsider kan træde ud af fortællingen til en omverden, der kun på overfladen er den samme som før. Der er Nåden til forskel.

Dette produkt af messen - tilstedeværelsen af nåde hos kirkegængerne - er dog forgængeligt i sin substans. Menneskelivet uden for kirken producerer som altid en fortløbende ophobning af ny synd, der kun kan holdes nede ved at de troende, efter en tid, pånyindtræder i messens fortælling eller renser sig i et andet regi af den Katolske Kirkes nådesforanstaltninger.

Denne altid nærværende forvitring af nåde berettiger til en civilisatorisk kobling. Jeg anfører simpelthen, at søndag efter søndag, år efter år - og på stort sat alle højtider - har messen som fortælling bibragt millioner af proselytter et mystisk, bevidst eller ubevidst, indblik i civilisationens fabel om sig selv.

Civilisationens fabel om sig selv er en fabel om det berettigede i, at magten er til. Magtens kamp for real eksistens er en kamp om at opnå kontrol med dé sociale udvekslinger af ting og tegn, som vi allesammen går rundt og foretager hele tiden. Men kampen har ikke nødvendigvis altid karakter af anneksion - altså karakter af, at magten prøver at *fratage* eller *forholde* os noget, som er vores, selvom vi ofte opfatter det på den måde. Magtens modus er snarere baseret på det omvendte princip - på "gavens princip" [1].

Princippet bag gaven er, at man opnår symbolsk Væren - identitet - ved selve det at give, fordi modtageren - ved selve det at modtage - tvinges til at anerkende giverens eksistens. At udveksle ting og tegn vil så sige, at to modstillede parter fortløbende giver og modtager i et eller andet forhold til hinanden. Begge opnår herved symbolsk Væren. Denne proces er ideelt set reversibel, det vil sige den går konstant frem og tilbage og tenderer derfor også mod at udjævne forskelle - eller rettere: at hindre at de opstår. Begge parter *er* nemlig stort set lige meget i det lange løb, fordi begge parter stort set giver og modtager lige meget.

Magtens mulighedsbetingelse er at kunne blokere denne reversibilitet. Først ved at udskyde sammenhængen mellem gaven og mod-gaven, for på den måde at skabe et limbo, hvor forskelle kan udvikle sig. Derefter ved at bemægtige sig kontrollen med den nu forskudte udveksling. Og endelig ved at installere sig selv som det altid givende subjekt over for en masse af permanent modtagende objekter. Lykkes det magten at etablere sig som den Store Giver har den omsider vundet total eksistens, fordi vi som gavemodtagere er henvist til at anerkende dens fulde og hele tilstedeværelse.

Indholdet i messen er altså et liturgisk spørgsmål, som også kan sættes ind i et mere profant perspektiv. Situationen "før" messen eller "uden for" messen er i narratologisk forstand kendetegnet ved lastefuldhed - syndens tilstand. Følgelig går messens første fase ud på at få objekterne til at frasige sig denne syndstilstand og træde ind i det civiliserede "rum". Her er der sat i scene så den målrettede kompetenceopbygning kan begynde - det vil sige opbygningen af en civiliseret erkendelse af egen skrøbelighed og afmagt.

Den kritiske anden fase handler om at få objekterne til at acceptere magtens symbolske eksistens, få dem til at akklamere magtens forvandling fra symbol til materie og endelig få dem til at synge magtens pris i taknemmelighed herover. I messen fortælles det som en historie om *vores* kamp for at få lov til at nærme os magten. I "virkeligheden" er det altså snarere omvendt - magtens kamp for at få lov til at nærme sig *os*. Denne venden verden på hovedet er messens egentlige kunststykke - forvandlingens sande mysterium - som jeg skal vende tilbage til.

Endelig, i tredje fase, ophæves spændingstilstanden i og med at objekterne begiver sig til en kommunion, hvor de modtager magtens gave som en nådegave. Menigheden lader sig frivilligt begave og forbrødre

med den guddommelige magts Væren. Ved denne håndgribelige internalisering gøres den indoptagne magtsubstans til rettesnor for objekternes videre, civliserede praksis: det kommer til at handle om overførsel af nåde til de syndige, civilisation til de vilde, dannelse til de vulgære - missionsvirksomhed på basis af kannibalisme med kniv og gaffel.

Det åbne spørgsmål er selvfølgelig, hvordan det er kommet så vidt. Hvordan er messen med andre ord blevet til som civilisationsfabel og hvordan har den været i stand til at indfange objekterne i sin fortællekreds?

CANON

Messens historiske og narrative kerneelement er forvandlingen:

> *"Da timen kom, satte han sig til bords sammen med apostlene og han sagde til dem: "Jeg har hjertelig længtes efter at spise dette påskemåltid med jer, før jeg skal lide. Thi jeg siger jer, at jeg skal aldrig mere spise det, før det fuldkommes i Guds rige"... Og han tog et brød, takkede og brød det, gav dem det og sagde: "Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!". Ligeså tog han også kalken efter aftensmåltidet og sagde: "Denne kalk er den ny pagt ved mit blod, som udgydes for jer. Men se, han som forråder mig, rækker hånden over bordet sammen med mig! Thi Menneskesønnen går bort, således som det er bestemt - dog ve det menneske, ved hvem han bliver forrådt!".*
> *Og de begyndte indbyrdes at spørge hverandre om, hvem af dem det dog kunne være, som ville gøre dette".* [2)]

Scenen er Skærtorsdag, formodentlig omkring år 33, hovedaktøren er Jesus. Og spørgsmålet om forrædderiets natur har præget Kirken lige siden.

De første kristne menigheder var tilbøjelige til at underbetone gudstjenestens rituelle aspekt og istedet tage offergaverne for gode varer som noget i sig selv. De tidligste overleveringer om den kristne gudstjeneste beretter således om måltidets altoverskyggende betydning. Ikke blot som en symbolsk gentagelse af forlægget, men også som en regulær vederkvægelse af de kristne ganer. Man kaldte det agapé - kærlighedsmåltidet - og kombinerede her på festligste vis den religiøse brydning af brødet med kulinariske udskejelser og et dybt kig i kalken [3].

I sit første brev til korintherne svovler Paulus over menighedens hang til druk, klikedannelse, madglæde og erotiske eksperimenter i forbindelse med menighedslivet:

> *"Man hører virkelig om utugt iblandt jer, og tilmed sådan utugt, som end ikke findes blandt hedningene, nemlig at en søn lever med sin faders hustru. Og I er opblæste og blev ikke snarere bedrøvet, så den, som har gjort denne gerning, blev udstødt af jeres kreds...Er det ikke dem inden for, I skal dømme? Dem uden for skal Gud dømme. Udstød det onde menneske af jeres kreds ... Når I så kommer sammen er det umuligt at spise Herrens nadver. Thi, når I spiser, tager hver enkelt straks sin egen mad, og den ene sidder og er sulten, mens den anden bliver beruset. Har I da ikke hjem, hvor I kan spise og drikke?... Den, der spiser brødet eller drikker Herrens kalk på uværdig vis, pådrager sig skyld over for Herrens legeme og blod, Enhver må prøve sig selv og så spise af brødet og drikke af kalken. Thi den, som spiser og drikker uden at ænse, at det er Herrens legeme, spiser og drikker sig selv en dom til. Derfor er der mange svage og syge iblandt jer, og adskillige sover hen."* [4]

Paulus' egne forskrifter for det rette menighedsliv sætter en tyk streg under askesen som den vigtigste

forudsætning for deltagelse i messen. Problemet for Paulus var, at det umiddelbart ikke lød så tillokkende som muligheden for en fest i venners lag. Man kan derfor nok med en vis ret gå ud fra, at det ikke kun var korintherne, som gik gale veje. De første faser af den kristne kirkeopbygning har også andre steder været præget af striden mellem den gudfrygtige askese og det vellystige kærlighedsmåltid.[5)]

Det er først med Justin's skrift fra midten af det 2. århundrede, at der foreligger en nogenlunde samlet beskrivelse af den kristne gudstjenestes elementer og forløb[6)]. Borte er nu de verdslige anstrøg af nydelse - i hvert fald på papiret. I stedet er trådt en stringent, rituel struktur: messen indledes med læsning, prædiken, bøn for Kirken og et broderligt fredskys. Derefter følger den eucharistiske takkebøn omfattende den rituelle brydning af brødet. Og endelig sluttes messen med menighedens kommunion.

Man kan allerede her ane fortællingens tre dramatiske faser, men det mest karakteristiske ved Justin's messeforskrift er, at den samtidig indeholder en liturgisk to-deling. Den første del - til og med fredskysset - er en gudstjeneste, som stort set følger den gamle synagogale tradition og som principielt står åben for alle af den rette overbevisning. Messens øvrige dele - eucharistien og kommunionen - er derimod alene forbeholdt de formelt døbte. Kun de, der er kristnede i ordets fuldeste betydning, har ret til at overvære forvandlingens mysterium og deltage i nadveren. Katekumenerne - de nyomvendte - som endnu kun forbereder sig til selve dåben, må pænt forlade spektaklet inden da.

Deraf iøvrigt selve ordet "messe" - af latin "dimissio", bortsendelse. "*Giv ikke det hellige til hundene*"[7)].

Justin's skrift oplyser ikke meget om messens liturgiske indhold. Det er derfor ikke til at vide, nøjagtig hvilken ordlyd og udformning de forskel-

lige bønner og handlingsgange har haft. Usikkerheden fortsætter op i det 3. og 4. århundrede. Faktisk tyder alt på, at der slet ikke har eksisteret nogen fast liturgisk formel i den vestlige Kirke i de første mange århundreder. De forskellige liturgiske fragmenter, man kender til, kan bedst betegnes som yderst varierede rollehefter til iscenesættelse af et rituelt skuespil, hvis hovedbestanddele måske nok er alment anerkendte, men hvis del-elementer i høj grad varierer efter aktørernes tilbøjeligheder [8].

Med lidt ordenssans kan man dog opdele Aftenlandets liturgiske retninger i 2 hovedstrømninger frem til det 8. århundrede [9]. Dels en romersk-afrikansk liturgi med forankring i Rom og Alexandria, og dels en gallisk liturgi fra det 5. århundrede, som imidlertid igen må underopdeles i 4: den milanesiske i Norditalien, den mosarabiske på den iberiske halvø, den keltiske i Nordvesteuropa og endelig den gallikanske i Centraleuropa.

I lyset af den senere udvikling er den gallikanske liturgi så afgjort den mest spændende. Her opretholdes fortsat den strenge adskillelse mellem den katekumenske gudstjeneste og den egentlige "missa fidelium", de troendes messe. Kristningen af franker og germaner var langtfra tilendebragt, hvilket sikrede en fortsat strøm af katekumener, som man kunne smide ud efter læsemessen. Udover katekumenerne sendte man også gerne de bodfærdige bort. De bodfærdige er for det meste personer, som Kirken på baggrund af et uantageligt synderegister har idømt bod og bedring.

Udover bortsendelse omfattede bodsøvelserne endvidere mere håndfaste pålæg om nattevågen i kirken, om bøder, forskellige pinsler o.s.v. Når synden tilsidst var sonet var Kirken dog altid rede til at indlemme de udstødte igen. Det skete i flere regelbundne faser, som iøvrigt også blev taget i

anvendelse over for katekumenerne:

> *"Den første var 'fletus' eller grådens fase, hvor man stod uden for kirken, begræd sine synder og anmodede de troende om at bede for sig når de gik ind; den anden var 'auditio' eller lytte-fasen, hvor man fik lov til at gå ind til kate-kumenerne i våbenhuset og lytte til prædikenen; den tredje var 'substratio', hvor man knælende eller liggende på maven påhørte præstens læs-ning af opbyggelige bønner; den fjerde var 'con-sistentia' eller 'congregatio', under hvilken det var tilladt at forblive sammen med de troende under mysteriehandlingen, men uden at måtte del-tage i kommunionen. Når denne fase var over-stået manglede kun biskoppens håndspålæggelse* under ~~inden~~ *den afsluttende forsoningsceremoni førend man tilslut fik lov til at modtage den hellige kommunion".* [10)]

Vel inde i varmen - eller vel inde igen - fik kate-kumenerne og de bodfærdige adgang til messens hemme-lige del. De troendes messe begyndte som regel med stillebønner og en emsig holden øje med de lukkede døre for at sikre sig mod uvedkommende tilstede-værelse. Så fulgte processionen med frembærelse af offergaverne, som foruden brød og vin også kunne omfatte doneringer af penge, ædelmetaller, føde-varer m.m. Efter offergavernes akkumulation præ-gedes eucharistien af de kanoniske bønner og for-bønner, som omgav selve forvandlingen. Tilsidst kommunionen, som i første række blev indtaget af præsten og kun i enkelte tilfælde af medlemmer af menigheden. Kommunionsfrekvensen lå som regel kun på et par gange om året. Måske fordi den forudsatte faste og skriftemål, måske fordi nådebehovet var mindre.

Med dette grundskema begyndte opbygningen af messen som grundfortælling for civilisationsprocessen i Europa. Liturgisk er den tidlige Middelalder præget

af en syntese mellem traditionel romersk-papistisk og traditionel gallikansk-episkopal messepraksis. Men det traditionelle går hurtigt fløjten. I perioden fra ca. 800 til ca. 1200 undergår messen nemlig så væsentlige forandringer, at den tilslut ikke længere er til at kende for de oprindelige designere omkring karolingerriget. Messens særegne status som civilisationsfabel kan aflæses i disse forandringer, hvoraf jeg skal nævne 15 af de mest karakteristiske:

1. I det 9. århundrede dramatiseres messen. Der indføjes en lang række processioner, ritualer og kultiske islæt i liturgien. En overmåde brug af røgelse truer til tider med at hylle kirkerummet ind i tætte og velduftende - men uigennemsigtige - tåger. Alt i alt højnes den teatralske kvalitet betragteligt og gør messen til et endnu mere attraktivt skuespil at overvære [11].

2. Sideløbende hermed udbredes den gregorianske kirkemusik som en nyhed, der dog har lange rødder tilbage til en traditionel gallikansk messesang. Den nye musik fordrer specialisering og en skoling af stemmerne, som distancerer menighedens almindelige brægen. Koret vinder for alvor indpas. Man kan skelne mellem 3 psalmodier i den gregorianske sang. "In directum", hvor kor eller menighed slavisk synger hymnerne vers efter vers. "Responsorial psalmodi", hvor solisten udfordrer i virtuositet, bl.a. med et væld af melismer - toneguirlander på endevokalen - mens koret svarer med omkvæd. Endelig den "antiphonale psalmodi", hvor koret er delt i to og veksler indbyrdes mellem strofe og omkvæd. Den antiphone sang bruges normalt som liturgisk muzak omkring de faser i messen, hvor det spektakulære står stærkt. Tilsvarende bruges den responsoriale sang til at peppe de døde tidspunkter op, f.eks mellem læsningerne.

3. Liturgien får i det 11.-12. århundrede en kraftig tilvækst af apologier [12]. En apologi er

en bøn, som handler om skyldsbekendelse og ønske om syndsforladelse. Den apologiske bekendelsesbølge er i denne periode messens store tidsrøver og placeres gerne i messens første trediedel, som jo er viet til det opbyggelige.

4. Det liturgiske tyngdepunkt i messen flytter sig gradvist fra menighed til præst, i og med at præsten lanceres som menighedens repræsentant. Det ses bl.a. af bønnerne om nåde, som i alt væsentligt overgår fra "vi"-form til "jeg"-form [13].

5. Tilsvarende forrykkes det liturgiske fikspunkt fra "Gud" til "Jesus". Jesus, vel at mærke, i hans mere jordbundne substans af Menneskesøn. På den måde bliver han til et formidlende led over for den egentlige guddommelighed. Messen bevæger sig med andre ord i retning af at blive et eksklusivt anliggende mellem præst og Menneskesøn - på vegne af menighed og Gud, som begge forflyttes til kulissen.

6. Efterhånden som Romerrigets tradition fortaber sig i bevidstheden bliver det liturgiske sprog - latin - til en fremmedartet størrelse for de fleste menigheder. Kun de gejstlige og de dannede opretholder viden om, hvad der rent faktisk bliver sagt i messen. Liturgiske oversættelser til folkesprogene straffes til langt op i det 17. århundrede med exkommunikering [14].

7. Messen allegoriseres i en grad, som slører den ellers klare fortællestruktur. Handlingerne i messen er nu ikke kun, hvad de giver sig ud for at være, men opfattes som blotte allegorier til et underforstået betydningskompleks hinsides messen selv. F.eks fremstilles hele messen som historien om Jesu liv, død og opstandelse. Men også enkeltdelene vinder selvstændig allegorisk styrke. Et skønsomt udvalg:

"Introitus henviser til profeternes kor, Kyrie Eleison til profeterne omkring tiden for Kristi

fødsel. Gloria in Excelsis Deo refererer sig til englenes hærskare... Prima Collecta til dét, som Herren foretog sig i sit 12. leveår... Epistlen har forbindelse til Johannes' prædiken, Responsoriet til apostlenes beredvillighed, Alleluja til deres inderlige glæde og Evangeliet til Herrens prædiken. Bønnen, som præsten læser før Secreta, hentyder til Jesus' bøn på Oliebjerget. Hvad der herefter følger symboliserer det tidsrum, da Herren lå i graven. Når brødet bliver dyppet i vinen henviser det til kødets opstandelse, hvor Herrens sjæl vender tilbage til kødets skikkelse for en stund. Det følgende symboliserer Kristi tilsynekomst for apostlene og brødets brydelse henviser til dén brydning af brød, som Herren foretog for de to i Emmaus." [15]

Hvis man nu ikke lige ved, hvem "de to i Emmaus" er for nogle, er man på forhånd distanceret. Allegoriseringerne tenderer mod at reducere messens spektakulære praksis til en overfladisk, sekundær hinde på et påstået dybere betydningslag, som det i realiteten kun er forbeholdt de allerfærreste indviede at have føling med.

8. I flere og flere kirker ombrydes rummet arkitektonisk. Alteret flytter op i apsis' runding og stables op på en række trin. Herved har messens omdrejningspunkt bragt sig uden for det meste af menighedens hørevidde.

9. Omrokeringen betyder, at korsangerne, som traditionelt var opstillet i en halvcirkel bagved alteret, splittes i to grupper og rykkes ned på hver sin side af alteret. Her kan de så for en tid synge videre som liturgiens "disjecta membra" og akklamere hovedrolleindehaverens gerninger fra den sekundære plads ved sidelinjen.

10. Den mest almindelige anskueliggørelse af den

opståede kløft mellem menighed og alter bliver et tværgående rækværk, som effektivt spærrer for adgangen til det hellige centrum. Kun præsten med følge har fri passage via sakristiet i venstre side. Tidligere tiders circumambulerende processioner omkring alteret falder af gode grunde bort. For menigmand er den eneste kontakt med alteret nu den visuelle, direkte forfra. I større kirker kan rækværket antage nærmest gitteragtige dimensioner fra loft til gulv.

11. Det vinder efterhånden hævd, at menigheden i løbet af messen viser sin underdanighed ved dybe knæfald [16]. Knæfaldet er oprindelig en symbolsk gestus forbeholdt de verdslige fyrster. Med indførelsen i messen markeres det, at Gud af natur også er en verdslig magt. Som kompensation for lidelserne på træplankerne bliver der dog gradvist mulighed for at sidde ned i nogle af de mere progressive kirker.

12. Præsten overtager flere og flere af de hymner og salmer, som koret indtil nu har foredraget. Præstens akkumulation af hymner og salmer understreger yderligere hans magtposition i forholdet til det splittede og afmægtige kor, som allerede i punkt 9 har mistet sin fordums styrke.

13. Præsten forvandler i vidt omfang de annekterede hymner til oratoriske bønner. Det dialogiske og musikalske anstrøg i messen reduceres hermed til fordel for et monologisk og monotont princip. Måske også fordi de færreste præster synger særlig godt.

14. Endelig ændres præstens mange og lange recitationer omkring forvandlingen til lavmælte stillebønner [17]. Vi er nu henne mod slutningen af Middelalderen. Tystheden sænker sig og gør det definitivt umuligt for menigheden at høre, hvad der sker ved alteret. Udtrykket "hokus pokus" er den folkelige omskrivning af, hvad man mente at høre præsten mumle under forvandlingen: "Hoc est corpus meum".

15. I perioden fra det 13. til det 16. århundrede sublimeres alle de beskrevne tendenser i den såkaldte "privatmesse". Privatmessen er en ordinær messe, blot med den forskel, at menighedens deltagelse er overflødiggjort, og at den derfor med logisk konsekvens er sendt bort fra messen [18]. Messen som civilisationsfabel har nået den udviklingsfase, hvor den så at sige kan stå på egne ben. Den behøver ikke længere menighedens konkrete sanktion, endsige dens tilstedeværelse. Alene tilbage på scenen står nu præsten som en tom skal, hvis egentlige funktion er at simulere en imaginær menighed frem for Kristi åsyn. Præsten er en tom skal fordi han, med katekismens ord, alene er tilstede for "...*at låne Kristus sin stemme*":

> "*Når den hellige Eukaristi fejres, er Kristus selv vores yppersteprest. Præsten ved alteret er kun hans synlige stedfortræder og hans levende redskab*". [19]

Denne stemme kunne dog let blive til et usynkroniseret kaudervælsk, fordi det var pålagt hver eneste præst at læse mindst én messe om dagen. Trængslen omkring privatmessen bevirkede således, at alteret blev en knap ressource. Kirken valgte at producere sig ud af krisen. Omkring år 1500 havde Mariakirken i Danzig og Domkirken i Magdeburg hver 48 altre til afhjælpning af køerne i deres respektive kirkerum [20]. Et statistisk overslag viser, at privatmessen til langt op i vort århundrede var den mest læste messe overhovedet. Kun omkring 8% af alle katolske messer i Danmark i 1960 indbefattede en menighed. Det totale antal katolske messer i Danmark lå på samme tid omkring de 38.000 om året. Tro derfor ikke, at messen er til for menigheden.

De 15 ovennævnte punkter er imidlertid alle kun en slags historisk garnering omkring den egentlige revolution i messens udvikling - revolutionen af forvandlingens mysterium.

I de første århundreder efter korsfæstelsen fungerede messen som en ramme om menighedens ofring til det guddommelige. På alteret ofrede man brød, vin, mad, penge, smykker o.s.v. til ihukommelse af Kristi liv og opstandelse. Men i løbet af det 6.-7. århundrede stemplede de ledende gejstlige i stadig stærkere vendinger denne praksis som hedensk i sin substans: forvandlingen burde ikke længere primært opfattes som en vulgær ofring *fra* menighed *til* Gud. Noget sådant ligner til forveksling afgudsdyrkeri og hedenskab. Det særlige ved den kristne messe er netop, fremhæver man, at forvandlingen repræsenterer Guds mystiske nådegave til den syndefulde menighed [21].

I de næste århundrede bølgede diskussionen om "transsubstantiationen" frem og tilbage: er forvandlingen blot en symbolsk repetition af Skærtorsdag, eller er der tale om Kristi reale indtræden i brødets og vinens skikkelse? Den hellige Augustin mente det første. Gregor den første mente det andet.

Forskellen er ikke den samme. Hvis vi stadig går ud fra den tankegang, at magt er en funktion af det at give - altså, at den, der giver, repræsenterer magt på bekostning af den, der modtager - bliver spørgsmålet om transsubstantiationen af altafgørende betydning for messens fortællekraft og menighedens videre skæbne.

Når Augustin påstår, at forvandlingen blot er en symbolsk repetition af påskemåltidet, friholder han samtidig menigheden for - i bogstaveligste forstand - at sluge magten som en nådegave i kommunionen. Gregor's påstand om Kristi reale indtræden fikserer derimod menigheden i et passivt modtageforhold over for det guddommelige. Til og med gør han forholdet irreversibelt, umuligt at "vende om": Uanset nemlig, hvor meget brød og vin menigheden

investerer, må den finde sig i, at dens "selv-samme" gaver i messen forvandler sig til Guds eksklusive magtdemonstration.

Det er Gregor's synspunkt, som tilslut løber af med sejren i den katolske liturgi. Exit reversibilitet. Dogmet om transsubstantiationen vedtages første gang på Lateransynoden i 1215. Senere slås det endegyldigt fast på Tridentinerkonciliet fra 1546 til 1567. Herfra hedder det uden tøven:

> *"Den, der benægter, at den hele Kristus er tilstede i alterets sakramente under hver enkelt skikkelse og under hver enkelt af de to skikkelser, når de er adskilte, han være forbandet!".* [22)]

I forlængelse af Tridentinerkonciliet sker også den endelige formelle stadfæstelse af den romersk-katolske enhedsmesse - "Missale Romanum". Sidenhen er der i det store hele kun foretaget minimale liturgiske korrektioner i messen, hvis vi ser bort fra de sidste tiårs forsøg med fupmoderniseringer.

Lad mig derfor foreløbigt opsummere, at allerede fra Lateransynoden - og i hvert fald fra Tridentiner-konciliet - er messens fortælling reelt fortalt færdig. Dogmet om transsubstantiationen er dén krumtap, som på altafgørende måde tilfører messen dens mystiske fortællekraft og ophøjer den til genuin civilisationsfabel. Den fortæller nu uden blusel om det civiliserede i at anerkende magten som en "real" instans og om det nødvendige i at modtage dens irreversible udfordringer med taknem-melighed. Også selvom gaverne oprindeligt er pro-duceret af de taknemmelige selv.

Hvad messen herefter præsterer,er - på godt halv-anden time - at berette rituelt, hvad menigheden på det verdslige plan har i vente af de kommende århundreder. For de glemsomme er det siden blevet repeteret igen og igen, uge efter uge. F.eks næste søndag kl. 10 i Bredgade.

POSTCOMMUNIO

Messen synes altså alt i alt at være en lidt trist fortælling om forførelse og om tegnenes evne til gradvist at stå på egne ben i løbet af vores civilisationsproces. Heldigvis er det ikke hele historien. Som Althusser ville have gjort opmærksom på, skal man nemlig ikke kun interessere sig for det nærværende ved et fænomen som messen, men også have blik for det fravær, den medproducerer.

Allerede Lukas snakkede om forræddere i sit påskeevangelium og Tridentinerkonciliet fulgte trop med indædte forbandelser. Det leder på sporet af et sidste relevant spørgsmål: Hvem *er* disse forbandede forrædere i og omkring messens fortælling og hvorfor denne vedvarende liturgiske paranoia?

Som fabel står og falder messen med, at man tror på dens inderste hemmelighed - transsubstantiationen. Hvis man derimod har mistanke om, at messens hemmelighed i "virkeligheden" er, at der ingen hemmelighed er - ja, så er Fanden løs. Ifølge Jean Baudrillard er denne form for mistanke langtfra noget enestående. Faktisk er den selve grundtonen i enhver massepraksis:

> *"Man har altid villet informere bedre, socialisere bedre, hæve massernes kulturelle niveau o.s.v. Masserne gør skandaløst modstand mod dette imperativ om rationel kommunikation. Man giver dem betydning, men de vil kun have skuespil. Ingen anstrengelse har nogensinde kunnet omvende dem til indholdets seriøsitet ... Man giver dem meddelelser, men de vil kun have tegn; de forguder spil med tegn og stereotyper, de forguder alt indhold* forudsat *at det tilsidst opløser sig i en spektakulær sekvens. For at sige det endnu engang, drejer det sig ikke om en mystifikation, men om deres faktiske krav,*

om en ekspressiv og positiv modstrategi - et systematisk arbejde, der absorberer og benægter kulturen, magten, videnskaben og det sociale. "Betydning" er kun en forblommet tilfældighed, som i bund og grund aldrig har optaget andre end en minimal fraktion og andet end en overfladisk hinde på vores samfund". [23)]

Under hinden lurer legen. Tankegangen er, at folk i almindelighed - og det vil sige os, noget i os eller noget os imellem - er kolde overfor postulater om tingenes indhold, mening og betydningsfuldhed. Stik imod de, der ser det som deres kald at mane alvoren frem i vores bevidsthed, er massen som socialt fænomen meget mere optaget af legen, absurditeten og det vulgære spektakel. På den måde truer deres rungende latter altid med at undergrave alvorens betydningsfuldhed. Massens praksis-tilbøjeligheder er dermed også en latent trussel om nedbrydning af netop dét betydningsindhold, som messen har prøvet at bygge op igennem århundreder.

De "forbandede forrædere" er m.a.o. alle dem, som truer med at skandere messens understregning af sin egen betydningsfuldhed. For ikke at gå i opløsningen har messen derfor været tvunget til at fortætte sig omkring sig selv og prøve at bringe sig uden for massernes nedbrydende rækkevidde. Den historiske modværge-strategi har bestået i at sende dé elementer bort fra messens fortællekreds, i hvilke latteren bobler som en potentiel trussel.

I det lys er messens udvikling ikke først og fremmest en historie om agression over for menigheden og om overgreb på dens identitet. Det er snarere en historie om en fortløbende værgen for sig i form af konstante bølger af bortsendelser og forvisninger. Ovenikøbet i en sådan grad, at det har givet messen dens navn.

På baggrund af det foregående kan vi logisk udskille

3 typer af bortsendelse omkring messen. Den første bortsendelse er den, som symbolsk finder sted foran kirkedøren: her defineres de kristne i modsætning til hedningene eller DE LIGEGLADE, som forholdes muligheden for at træde ind i det frelsende rum.

Den anden type af bortsendelse er den, som liturgien selv aktiverer inden i selve messen: før overgangen til forvandlingens centrale del sendes katekumenerne eller DE HALVHJERTEDE bort.

Den tredje type af bortsendelse er mere spidsfindig og symboliseres ved rækværket foran alteret. Den rammer menigheden eller DE LUNKNE, som godtnok får lov at blive siddende i den døre, men uden reel indflydelse på messens iscenesættelse af sig selv.

Men med disse endeløse bortsendelser kommer messen ironisk nok til at producere sin egen overskridelse. Til hver type bortsendelse svarer nemlig en tømning af messens fortælleindhold. Det kunne aldrig falde de afmægtige ind at diskutere med messens påståede indhold. Istedet parodierer de med forskellig intensitet dens form: Jo længere væk fra messens fortællecentrum jo mere løssluppent.

Lad mig slutte med nogle små eksempler på den afmonterende vitalitet, som synes at ligge i kølvandet på messens alt mere fortættede seriøsitet. Eksemplerne fortæller om en parodisk intensivering, som i sidste ende vil få messens understregning af sin egen rækkevidde og betydningsfuldhed til at "implodere" - d.v.s. falde sammen om sig selv. Hvad heraf følger ved jeg af gode grunde ikke; fra implosionens "sorte huller" undslipper hverken lys eller informationer.

DE LUNKNE

Menighedens skjulte liv i messen er en relativ uoplyst side af liturgihistorien. Spotlightet er som regel blevet rettet mod alteret. Alligevel kan man af og til fornemme, hvordan menigheden "sande" tilbøjeligheder stikker hovedet frem. Første gang omkring kærlighedsmåltidet i de ur-kristne menigheder. Fra et massesynspunkt er agapé-traditionen et prisværdigt forsøg på at forene det nødvendige med det behagelige, det alvorlige med det sjove. Kærlighedsmåltidets mere eller mindre orgiastiske udladninger signalerer en hang til meningsopløsning, som civilisationsrepræsentanten Paulus må mobilisere al sin galde for at få styr på. Men selvom den paulinske askese formelt vinder slaget - bl.a. ved at exkommunikere konkurrerende fortolkninger af kærlighedsbudskabet - synes tilbøjelighederne ikke at være blevet tugtet for evigt[24]. Ved samkøringen af den romerske og den gallikanske liturgi i det 8. århundrede anes igen hangen til fest og farver frem for betydning og alvor. Det er karakteristisk nok alle den "folkelige", gallikanske liturgis allermest showprægede ingredienser, som modvilligt føjes ind i pavestolens klerikale og lidt blodfattige messeforskrift. På den måde sikres det, at netop dét væld af gestus ., hymner, processioner, ritualer og tilrøgninger, som de brede menigheder sværger til, lever videre. Et tilsvarende afslappet forhold til messens påståede betydningsindhold aftegner sig i senmiddelalderens flittige brug af votivmesser. Votivmessen er en messe viet til en bestemt sag, f.eks læst over en afdød eller med henblik på at skaffe sig fordele. Det særlige ved votivmessen er, at den kan optræde som vare, mod bestilling og efter betaling. Liturgiens Giro 413. Det religiøse forbrugersamfunds efterspørgsel var rivende, visse bestillinger nåede langt over det foreskrevne loft på 45 votivmesser pr. anledning[25]. Menighedernes umådeholdne forbrug gjorde det pinligt klart for de gejstlige, at her dyrkede man messen som kvantitet mere end som kvalitet. Omend Kirken tjente godt, gjorde menighedernes hæmningsløse svælgen i form fremfor indhold det nødvendigt at fastsætte den øvre anstændighedsgrænse. Endelig kan det nævnes, at Elevationen i messen først blev indført efter et massivt folkekrav[26].

Som nævnt var menighedens forhold til forvandlingen efterhånden

præget af, at den intet kunne se og sikkert heller intet kunne forstå. Menigheden blev derfor interesseret i at få del i mysteriet på en lidt mere håndgribelig måde. Man ville kort sagt "se giraffen". Efter lang tids pres blev kravet modstræbende imødekommet af Kirken i form af Elevationen. I den første tid indførtes det , at præsten *før* forvandlingen tog den store hostie, vendte sig mod menigheden og løftede den over hovedet til alles tilbedelse. De samtidige synoder bekæmpede dog dette uvæsen og fik tilslut foranlediget et kompromis, hvorefter Elevationen først fandt sted *efter* konsekrationen, "... for at ikke en ting skal blive tilbedt i stedet for Skaberen" [27] . Op igennem det 15. og det 16. århundrede var Elevationen messens store hit. Mange var ligefrem tilbøjelige til, først at indfinde sig til messe umiddelbart før Elevationen. For så at liste ud igen umiddelbart bagefter. Menighedens skæbne er derfor ikke kun at betragte som et passivt vedhæng til liturgiens egenrådige udvikling. I et vist omfang synes de lunkne i hvert fald at have oparbejdet nogle ganske listige former for selvstændig omgang med messens betydningsindhold. Former som var i bedre samklang med deres fundamentale disponering.

DE HALVHJERTEDE

Omkring byen Albi i det sydlige Frankrig. Helt nede ved Pyrenæerne, i Languedoc, huserede i det 13. århundrede en af de mest markante kætterbevægelser, vi kender - albigenserne. Albigenserne anså sig selv for at være de sande kristne i skarp modsætning til den officielle Kirke. Man anklagede Kirken for at have forrådt apostlenes anvisninger om et fattigt og ydmygt liv på jorden og påstod hårdnakket, at hostien efter forvandlingen stadig var "purum panem" - lutter brød [28]. I bestræbelserne på at restaurere den kristne tro og livspraksis greb albigenserne tilbage til et manikæisk

Nedre Kongo i dette århundrede. Belgisk koloni indtil 1960 og kraftigt præget af forskellige religiøse missioner. I årtier har befolkningen hørt om Kristus og hans budskaber og levet tæt op af hans jordiske repræsentanter. I 1921 dukker en lokal konkurrent op. Simon Kimbangu har frekventeret de missionske i håb om at blive kateket. Nu smides han ud af menigheden, anklaget for bigami. I stedet starter han sin egen virksomhed som profet. I løbet af ganske kort tid har han masser af tilhængere og hans karismatiske skikkelse lægger navn til "kimbanguismen" [32] . Bevægelsen, hvis rette navn er "Eg-

verdensbillede. Ifølge det er verden styret af to modsatrettede principper, eller ligefrem to forskellige guddomme. Én for det gode og én for det onde. Gud og Satan, lys og mørke. På den ene side den åndelige verden, som er lys og god. På den anden side den jordiske, som er ond, kødelig og korrupt. Denne duale kosmologi satte også sit afgørende præg på bevægelsens daglige virke. Man skelnede skarpt imellem den rene elite(les parfaits) på den ene side og den store masse af simpelt troende (credentes) på den anden. At tilhøre eliten forudsatte, at man havde modtaget den særlige albigensiske dåb(consolamentum = trøst). Samtidig forpligtede man sig til at føre et rent og afholdende liv, uden kød og kvinder. Kirken stemplede hurtigt albigenserne som kættere og nedkæmpede dem i flere omgange. Bl.a. med et veritabelt korstog og en lang række inkvisitionsprocesser. Fra en af disse inkvisitionsprocesser i årene 1318-1325 er der overleveret en række detaljerede forhørsprotokoller[29]. Det drejer sig om processen mod indbyggerne i Montaillou. Her fremlægges en lang række vidneudsagn om dagliglivet og troslivet i en albigensisk inficeret egn. Vidnerne fortæller om, hvordan man har

lise de Jésus Christ sur la Terre par le Prophéte Simon Kimbangu" mødes med hårdnakket forargelse og undertrykkelse fra koloniadministrationen. Også landsbyernes gamle mænd rynker på næsen og smider menighederne uden for bygrænserne. Ifølge kimbanguisterne er virkeligheden dual. Denne verden er de levendes domæne og hedder "Afrika". De levende er alle sorte og bor i solens land. Det vil sige Nedre Kongo. Men om natten, når de levende sover, vågner ånderne i den hvide verden og går på jagt efter sjæle. For dem er mørke lys. Deres hjemland hedder "Europa". Kimbanguismen er ikke en genoplivelse af hedenske traditioner. Man er heller ikke sekterisk. Tværtimod henter man gladelig inspiration fra både den kristne og den lokale kultur, men kun i det omfang, de kan bidrage til kimbanguismens helt egne kulturelle designs. Den normale kommunikation mellem "Afrika" og "Europa" opretholdes ved hjælp af magisk-religiøse ritualer. "Europa" er nemlig placeret i det underjordiske. Dog kan man også nå "Europa" ad vandvejen eller med flyvemaskine. Eventuelt med en flyvemaskine, der flyver gennem huller i havet. Nu tror læseren måske, at kimbanguisterne ikke er rigtig kloge. Det er forkert. BaKongo har komplekse erfaringer med europæere i det daglige og gererer

praktiseret troslivet i skruestikken mellem Kirkens og albigensernes dogmer. Uddrag af forhør: Om kommunionen: "At spise en lille kiks har aldrig skadet nogen". Om forvandlingen: "En kvinde bagte en kage, som en præst konsekrerede på alteret. Da kvinden så det brød hun sammen af grin: 'Det ser ud som om den kage , jeg har lavet, er blevet til Kristi legeme. Det er til at grine af". Om faste: "Jeg hader fisk, men elsker gede-lever". Om præster: "De gør ikke det, de skal; de opdrager ikke flokken, som de burde, det eneste kirkehyrderne gør er at æde det græs, som tilhører deres får". Om Kristi fødsel: "som følge af knepperier og udsplatninger, pumpende og kneppende ud og ind, med andre ord som følge af et samleje mellem en mand og en kvinde". Om Skabelsen: "Træerne kommer fra jordens muld og ikke fra Gud". Om exkommunikation: "Min kære ven, såvidt jeg ved er ingen endnu døde af at blive exkommunikeret". Det skal måske nævnes, at flere af de tiltalte endte deres dage på kætterbålet. Men citaterne [30] er ikke blot udtryk for nogle frelstes latterliggørelse af det, de tager afstand fra, fordi de føler sig i besiddelse af et skråsikkert religiøst alternativ. Montaillou's indbyggere signalerer et mindst ligeså afslappet sig ganske rationelt heroverfor. Det her handler om noget helt andet. Kort efter kimbanguismens gennembrud fængsles Simon og sendes i eksil i Elisabethville. For hans trosfæller er det ikke blot en verdslig eksilering, men også en symbolsk død. Elisabethville repræsenterer den hvide, døde verden i modsætning til kimbanguisternes egen sorte og levende. Ved sin afsked indgyder Simon dog sine tilhængere mod: "Jeg forlader jer ikke uden trøst. Jeg vil bede til Faderen og han vil sende jer en anden trøster i mit sted". Løftet er bagefter blevet indføjet i en kimbanguistisk hymne:

"Hvis amerikanernes konge kommer
for at genindsætte Kongen
vil alle høvdinge forsvinde
Hvis amerikanernes konge kommer
vil også alverdens sorger
forsvinde
Hvis amerikanernes konge kommer
vil den sorte Konge
omsider vende tilbage".

Løftet hænger sammen med en nys opfunden skabelsesmyte, der florerer i området. Ifølge denne "...bestod de første mennesker af to brødre, Kanizari og Zendekisa. Kanizari, den udvalgte af dem, var hvid og boede i Europa. Zendekisa var sort og boede i Nedre Kongo. Han havde til gengæld to sønner og en datter, og endnu en tredje søn, som hed Amerique. Når Zendekisas børn dør, går de over til Kanizari i Europa og får

forhold til albigensernes egne dogmer og strenge leveregler. "Vi, de levende, har det meget bedre end de døde. Lad os derfor æde og drikke så meget vi kan, mens tid er." Det var ikke kun mad og drikke, som havde en stor plads i hjerterne. Også sex, på trods af sektens religiøse forbud mod kød i alle afskygninger: "At gøre det med Pierre Clergue var bare dejligt. Og derfor har det ikke kunnet misfornøje Gud. Det var ikke en synd". Eller: "Men præsten tillod aldrig sig selv at have kødelig omgang med mig når min mand var hjemme. Vi gjorde det kun når han var væk". Det var snarere den kulturelle moral end det religiøse syndsbegreb, der dirigerede sidespringene. "Efter min mening er incest med ens mor, datter, søster eller kødelige kusine ikke engang en synd; det er højst en handling, man bør skamme sig over. Hvad angår at kneppe med sin halvkusine? For mig at se er det hverken en synd endsige nogen skammelig handling. Hos os har vi et ordsprog, som siger: Med en halvkusine, gi' hende noget kølle". Den største loyalitet over for den albigensiske religion udvistes kun i forbindelse med consolamentum. Det var generelt accepteret i Montaillou, at efter denne dåb skulle askesen overholdes. Uden

hvid hud. Amerique var den mest intelligente af dem. Han opfandt alting, blandt andet flyvemaskiner og radioer. Da Kanizari hørte det, blev han vred, kidnappede Amerique ved hjælp af magi og gjorde ham til sin slave. På den måde blev der ikke andet tilbage til Zendekisa end hans bue og pil". Både hymnen og myten [33] indikerer en kosmologisk løsning hinsides dikotomien "Afrika"/"Europa": "Amerika" er "Afrikas" retmæssige allierede. Da Simon Kimbangu rent faktisk dør i fængslet i Elisabethville i 1951, viser han sig på tredjedagen for nogle af sine disciple. I mellemtiden har han krydset de dødes rige og været en tur i Amerika med sit bud om frelse. Desværre var rejsen ikke helt så vellykket, som Simon og disciplene kunne have ønsket sig. Problemet med "Amerika" er nemlig, at det på den ene side godtnok *er* den symbolske løsning, men på den anden side selv er genstand for stridigheder og uretfærdighed. Derfor er "Amerika" endnu ikke fuldkommen rede til at bistå "Afrika" med genoprettelsen af det sorte Kongerige. Som sagt fik Simon ikke løst stridighederne og udryddet uretfærdighederne på sin tre-dages tur. Længe efter, i 1964, kan kimbanguistiske avislæsere - dem er der en del af -

svinkeærinder af nogen art. Til gengæld ventede de fleste med at lade sig døbe til de var sikre på at ligge på dødslejet. Filosofien var rimelig nok: "Både mænd og kvinder kan frit begå alle de synder, de har lyst til livet igennem. Og i det hele taget gøre lige hvad der passer dem. Men kun under forudsætning af, at de til sidst omvender sig til sekten (i.e. albigenserne). Så er man nemlig frelst og får tilgivelse for alle de synder, man har begået i sit liv" [31]. Tilbøjeligheden til at spille op mod spillet, selv med frelsen som indsats, blev ikke trynet med kætterbålene. Montaillou's indbyggere har fået moderne arvtagere., som heller ikke selv er blege for at gribe nydelsen når og hvor den måtte være at finde og på trods af autoriteternes forbandelser.

få bekræftet deres værste anelser, hvad angår "Amerika"'s mulighed for snart at komme til hjælp. Ved præsidentvalget har Nordens hvide repræsentant, Lyndon B. Johnson, netop slået repræsentanten for de sorte i Syd, Barry Goldwater. Ifølge bladet "Kongo Dieto" har frelsen derved fået endnu længere udsigter. Til trøst bringer tidsskriftet en opmuntrende vision: "I min drøm så jeg Kongen af Kongo blive kronet; forrest stod Simon Kimbangu, bag ham Kongen af Kongo og bag ham også Amerikanernes konge og den hvide konge. Hele Kongo knælede ned og hyldede dem" [34] For sønnerne og døtrene af de nu aldrende kimbanguister spildes ventetiden imidlertid ikke med ledighed. De leger videre med den ombrudte kosmologi og giver den en tand til.

DE LIGEGLADE

I 1960'erne udvikler bill'isterne nemlig en række lukkede klubber i det nuværende Nedre Zaire [35]. Bill'ister rekrutteres for det meste blandt områdets unge og ugifte mænd og kvinder. Gerne dem, der befinder sig i en blindgyde i forhold til de nationale og lokale magtstrukturer. Filosofien bag klubarbejdet er blevet formuleret i følgende Credo: "Jeg tror på, at Gud er i himlen, men jeg er hernede, og jeg elsker øl". Klublivet udspiller sig omkring tre overordnede formål. For det første at præsentere og formidle de nyeste pop-schlagere. For det andet at afholde vilde fester når lejlighed byder sig. For det tredje at arrangere samlejer til fælles fornøjelse. Bill'isterne bærer alle på særlige navne, som stolt fortæller om sider ved bærerens identitet. F.eks navnet "Kiwaya", en omskrivning af engelsk "wire (netting)", som skulle

betyde noget i retning af "den, der indhegner pigerne". En anden fremtrædende bill'ist bærer med stolthed navnet "Zorro, det sorte fantom, den belevne cowboy, den jazzede elsker". Hver klubafdeling har fire faste bestyrelsesposter: Præsidenten, som vælges udfra virilitetskriterier, Vice-præsidenten, som skal være en kvinde, Sekretæren, som udover klubbens hemmeligheder endvidere holder regnskab med samlejerne og endelig "le Docteur", som både agerer heksedoktor og "læser Bibelen". At "læse Bibelen" vil sige at stå for rytmesektionen ved de libidinale fester. Det kulturelle fikspunkt for bill'isterne er Buffalo Bill, "Sheriffen for Santa Fé-kvarteret i Paris, kærlighedens undergrund". Andre ledebilleder hentes fra det righoldige udbud af klichéer fra franske eller amerikanske B-film. Klubhusene bærer som regel inskriptioner af forskellig art: "Palais d'Amour" udført i svungne gotiske bogstaver eller en markering af at her bor "Frihedens fjende". Klubhusene er også ramme om de mere hemmelige aktiviteter - først og fremmest forskning i, og produktion af, elskovsdrikke til tryllebinding af potentielle sexpartnere. Opskrifterne ligger som regel tæt op af de traditionelle, men er altid tilført en særlig ingrediens med særlig forvandlende virkning, f.eks kønshår. Bill'ismens parodiering af både vestlig og traditionel kultur skabte en del røre i Zaire. Nogle bill'ister blev slæbt for domstolene af landsbyernes ældste. F.eks anklaget for at synge smædesange om en pige, der ikke ville være med, og om hendes endnu mere afvisende far. Faderens kroniske hoste var blevet sammenlignet med en ridset grammofonplade. Pigens ansigt med præsident Lumumbas røv. Selvom tidsskriftet "Kongo Dieto" traditionelt havde støttet kimbanguisterne, fik børnenes udskejelser tålmodigheden til at briste. Man forargedes på civilisationens vegne og stemplede bill'isternes opførsel som "...en vulgær efteraben af en storslået kultur og et skamløst forsøg på at ville overtage civilisationens ydre former uden at ville vedkende sig dens seriøse indhold." [36]

Hoc est enim corpus meum.

ITE, MISSA EST

Såvidt nogle eksempler på de bortsendtes omgang med messens inderste fortælleindhold. Skulle nogle være bedrøvede over det fremadskridende fald i messens "fortællelighed", kan man til gengæld glæde sig over dén kulturelle opfindsomhed, som udfoldes omvendt proportionalt, når det gælder legen med dens formelementer.

Denne leg med formerne er godt på vej til at overskride messens oprindelige fabel i originalitet. Når tegnene frigøres kan de også bruges frit, gøres reversible. I den forstand repræsenterer Bill'ismen den eneste logiske konsekvens: overgangen fra parodiering til parodiering af parodieringen. Civilisationen i anden potens eller civilisationens undergang i latter. På trods af sin stedbundenhed er Bill'ismen at regne som det sande udgangspunkt for de moderne tider.

Hvis civilisationsprocessen nemlig skal følge messens forlæg står det mest charmerende endnu tilbage at berette. Som civilisationsfabel har den overskredet sin egen lignelse:

Messens fjerde og ultimative bortsendelse er adresseret til alle os, som er blevet siddende over tiden i den klippefaste tro på messens fundamentale betydningsfuldhed.

Ved den katolske højmesse i Bredgade lød den sidste velsignelse i al sin enkelhed:

"Gå bort, messen er til ende!"

Hvortil vi efter forskrifterne og med lettelse svarede

"Gudsketak og lov".

Geert Egger
- april 1985 -

Noter

1) Her bygger jeg på den tradition vedrørende "gavens logik", som Marcel Mauss stod fadder til og som Jean Baudrillard idag har videreudviklet eller overfortolket til et verdenssyn. Se Baudrillard (1978a & b) samt Gunder Hansen(1981).
2) Cit fr. Det Ny Testamente, Lukas 22,14-23, (1975) s. 184
3) Vedrørende agapé-traditionen i de ur-kristne menigheder, se Jungmann(1949) bd. I, s. 14-21 og Saxe(1967) s. 52-60.
4) Paulus 1. brev til korintherne: 5,1-3 & 12-13, 11,21-23 & 27-31. I Det Ny Testamente(1975) s. 356-357 & 367.

5) Se Eisenhofer(1932) bd. II.,s. 31-33
6) En behandling af Justin's græskinfluerede forskrift findes i Eisenhofer op.cit. II,27 ff. og Jungmann op.cit. I,30 ff.
7) Formaningen er indlagt i den tidligste eucharisti-bøn, vi kender. Se Eisenhofer op.cit. II, s. 29. Vedrørende messens sproglige rødder se samme II,5-7.
8) Kun mod øst, i de lilleasiatiske menigheder, er der allerede tidligt opstået en fast liturgisk tradition, nært knyttet til det officielle statsapparat, Nogle ville sige, at den "asiatiske produktionsmådes"sakrale struktur har leveret bedre betingelser for en enhedsmesse end tilfældet var i det folkevandrende vesteuropa. Østkirken er nærmere behandlet i Eisenhofer op.cit. II,33-50, hos Jungmann op.cit. I,37-57 og Saxe op.cit. s. 67-77 & 90-97.
9) Her støtter jeg mig på behandlingen i Eisenhofer op.cit. I, 50-59 og Jungmann op.cit. I,57-63
10) cit.fr. Asad(1983) s. 302. Min oversættelse.
11) Se Jungmann op.cit. I, 97-99 og Eisenhofer op.cit. I,41. Vedrørende den gregorianske sang se også Eisenhofer op.cit. I,220-251
12) Jungmann op.cit. I,100ff. og Eisenhofer op.cit.II,76-77
13) Jungmann op.cit. I,99. Vedrørende flytning af det liturgiske fikspunkt se samme I,102-103.
14) Jungmann op.cit. I,103-104 & 182-183
15) Cit.fr. Jungmann op.cit. I,114. Min oversættelse. For videre behandling af allegoriseringen se samme I,110-116 og Eisenhofer op.cit. I,122-124.

16) Knæfaldets indførelse som religiøs gestus, se Jungmann op. cit. I,156. De forannævnte arkitektoniske ombrydninger i' kirkerummene findes beskrevet hos JUngmann op.cit.I,106-109 & 319-324. Endvidere hos Eisenhofer op.cit. II,330-335 & 367-368.

17) Bønnens skæbne i denne periode er behandlet i Jungmann op.cit. I,105-106 og II,133-136.

18) Vedrørende privatmessen, se endvidere Jungmann op.cit. I, 272-275 og I,283-294. Samt Eisenhofer op.cit. II,10-11

19) Cit.fr. Katolsk katekismus (1958) s. 188

20) Her er mine to hovedkilder for en gangs skyld uenige, men det kan skyldes en ikke-identificerbar forskel i refereret årstal. Jungmann siger, at både Mariakirken i Danzig og Domkirken i Magdeburg omkring år 1500 havde 48 altre hver. Jungmann op.cit. I,283. Eisenhofer derimod tildeler kun Mariakirken i Danzig 46 altre, men uden årstalsangivelse. Eisenhofer op.cit. I,348

21) Jungmann op.cit. I, 105 & 107

22) Cit fr. Bay(1970) s. 58

23) Baudrillard cit.fr. Gunder Hansen(1981) s. 54

24) En smule om menighedens skjulte liv kan findes hos Jungmann op.cit. I,294-308. Vedrørende de første århundreders kamp om kontrol med den kristne grundfortælling, se f.eks Pagels(1980)

25) Vedrørende votivmesser se Jungmann op.cit. I,165-169 & 275-279, samt Eisenhofer op.cit. II,13-20.

26) Se Jungmann op.cit. I,151-155 & II,250-257. Endvidere Eisenhofer op.cit. II.,183-185

27) Cit. fr. Jungmann op.cit. II, 251-252. Iøvrigt anså man både Elevationen og votivmessen for at have lægende indflydelse. Til gengæld var det at begå en yderligere synd såfremt en synder skuede den indviede hostie under Elevationen.

28) Jungmannop.cit.I,152

29) Se Ladurie(1980)

30) Ovenstående uddrag er citeret fra Ladurie(1980) s. 304, 314, 317, 320-321, 322 og 325. Min oversættelse.

31) Ovenstående uddrag er citeret fra Ladurie(1980) s. 347, 159, 158, 327-328, 327. Min oversættelse. Læs iøvrigt Umberto Eco's "Rosens navn" for en sjovere indlevelse i det religiøse miljø på denne tid, specielt om Kirkens forhold til kættere.

32) Vedrørende en antropologisk tilgang til kimbanguismen, se MacGaffey(1968) og (1970) s. 224-225 & 251-257. For en religiøs tolkning se Martin(1975).

33) Cit.fr. MacGaffey(1968) s. 176 & 181.

34) Cit.fr. MacGaffey(1970) s. 258.

35) Bill'ismen er desværre kun nødtørftigt behandlet i faglitteraturen. Se Ranger (1980) s. 255-256 og MacGaffey(1970) s. 222-224.

36) Cit.fr. Andersen et.al. (1984) note 32.

Litteratur

Andersen, Eric et.al.
1984 Færden er anstrengende men[32) 41)] nødvendig
in: "Exophylia" s. 65-97. Nationalmuseet, Kbh.

Asad, Talal
1983 Notes on body pain and truth in medieval Christian ritual
in: Economy and Society vol. 12 no. 3, 1983

Baudrillard, Jean
1978a Kool Killer oder der Aufstand der Zeichen
Merve Verlag, Berlin
1978b Agonie des Realen
Merve Verlag, Berlin

Bay, Svend Aage
1970 Den romersk-katolske kirke
København

Brandt, Per Aage
1984 Udvekslinger og narrativitet
in: Semiotik nr. 7-8

Det Nye Testamente
1975 København

Eisenhofer, Ludwig
1932 Handbuch der Liturgik, Band I-II
Freiburg im Breisgau

Gunder Hansen, Niels
1981 Vesterlandets misere som fabel - introduktion til Jean Baudrillard
Stencil, Københavns Universitet

Jungmann, Josef Andreas
1949 Missarum Sollemnia, Band I-II
Wien

Katolsk Katekismus
1958 København

Knudsen, Anne
1984 Se, det var en rigtig historie
XI. Nordiske Etnografmøte
Oslo

Ladurie, Emmanuel le Roy
1980 Montaillou
London

MacGaffey, Wyatt
1968 Kongo and the King of the Americans
in:Journal of Modern African Studies, vol.6 no.2
1970 Custom and Government in the Lower Congo
University of California Press

Martin, Marie-Louise
1975 Kimbangu - an african profet and his church
Oxford

Molland, Einar
1961 Konfesjonskundskap
Oslo

Pagels, Elaine
1980 Tabernes Evangelier
København

Ranger, Terence
1983 The Invention of Tradition in Colonial Africa
in:Hobsbawm & Ranger: The Invention of Tradition
London

Saxe, Poul
1967 Kirkehistorie
København